Martin Veen, Dirk Barunet (Bernet), Meester-pijpenmaker te Gorinchem tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw

(PKN 1986, 9 (35), 52-58)

In nummer 11 (1980) van dit blad werd door F. Tijmstra, naar aanleiding van het vinden van een afvalstort van een pijpenmakerij, aan de Korte Dijk te Gorinchem, reeds enige aandacht aan deze pijpenmaker besteed (1).
Het vinden van een afvalstort van een pijpenmakerij in Gorinchem is niet bepaald sensationeel te noemen. Gedurende de afgelopen jaren werden er in deze stad diverse onderzocht. Daar Tijmstra echter enkel het vondstmateriaal besprak lijkt het mij juist, ter aanvulling van zijn verhaal, iets meer over deze Gorkumse pijpenmaker te vertellen.

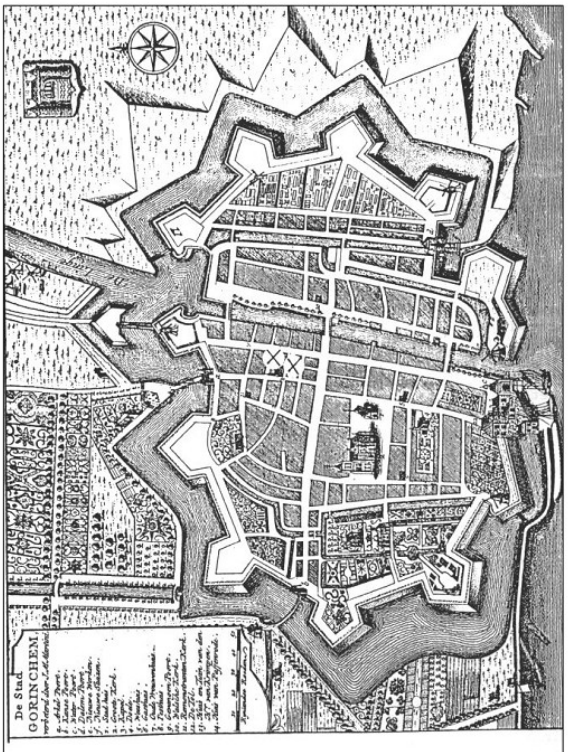

Afb.1. Huizen van Dirk Bernet aan de Korte Dijk (kruizen). J.M.Martini, 1e helft 18e eeuw.

Dirk Barunet trad 24 februari 1754 in het huwelijk met de weduwe Anneke van Aken (2). Beiden woonden toen al te Gorinchem. Anneke van Aken werd in 1693 geboren als dochter van Teunis van Aken en Johanna Siepers (3). In 1732 trouwde zij de Gorkumer Jan Mes (4), die in 1736 reeds overleed (5). Beide huwelijken bleven kinderloos. Anneke van Aken kwam vermoedelijk voort uit een gegoed Gorkums geslacht. Het is daarom niet ondenkbaar dat Dirk Barunet door zijn huwelijk met Anneke van Aken "in het zadel werd geholpen" . De naam 'van Aken' kan immers ook met andere Gorkumse pijpenmakers in verband worden gebracht. De oorspronkelijke herkomst van Dirk Barunet is niet bekend, maar moet buiten Gorinchem liggen. In de Gorkumse kerkelijke doopboeken werd zijn naam niet aangetroffen.

In 1762 kocht hij voor 325 guldens een huis met erf van Geertruij Eijsveld, weduwe van Servaas Missa (6). Bij de koop waren inbegrepen: *"de staande winkel, winkelbank en voetebank in het voorhuys en een kast in de keuken"*. Het huis lag aan de westzijde van de Korte Dijk, een straat waar in die tijd ook andere Gorkumse pijpenmakers hun behuizingen hadden (afb.l.). De gunstige ligging aan de haven vergemakkelijkte ongetwijfeld de aan- en afvoer van grondstof en producten. Volgens de transportacte werd het huis van Dirk Barunet aan de zuidzijde begrensd door de woning van de weduwe van Christiaan Wouter (7). De acte van hypotheek (8) die de koopacte vergezelde werd door de pijpenmaker zelf ondertekend met zijn volledige naam: *"DIRK BARUNET"* in alle andere stukken werd zijn achternaam verbasterd tot *"BERNET"*. In 1768 liet hij een testament opmaken ten gunste van Johan Hendrik Cool, de zoon van zijn reeds overleden zuster Alette Bernet, en Gijsje en Mieke van Aken, de zusters van zijn vrouw. Hierin werd onder andere beschreven, dat

Afb.2. Fragment van de kadastrale kaart van Gorinchem (ca.1830), waarop aangegeven de huizen van Dirk Barunet aan de Korte Dijk te Gorinchem.

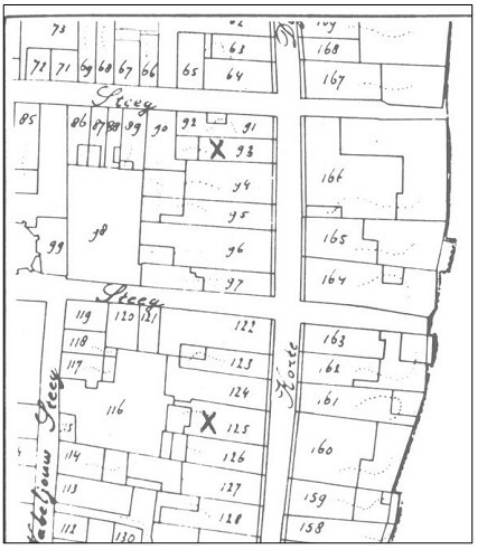

na het overlijden van Dirk Barunet en zijn vrouw, al het goud en zilver (waarschijnlijk sieraden) en de kleren, aan Johan Hendrik Cool zouden vervallen (9).
In 1774 breidde hij zijn bezit uit door de aankoop van een grote werkplaats, eveneens gelegen aan de Korte Dijk (afb.1 en 2) (10).

Dirk Barunet bezat geruime tijd een bloeiend bedrijf. Als we letten op het grote aantal merken die Tijmstra beschreef, valt hierbij een enorme variëteit op. Ook hield hij gemiddeld meer knecht(je)s in dienst dan zijn Gorkumse collega's. Zo werkte hij bijvoorbeeld in het jaar 1776 met minstens negen mensen (11). Andere pijpenmakers moesten het dat jaar met hooguit het halve aantal zien te redden.
In 1779 verkocht hij zijn winkel, alsmede nog een huisje aan de Korte Dijk. Hij vestigde zich op het zogenaamde "Kievitseiland", gelegen aan de andere zijde van de stad, alwaar hij een tweetal huisjes kocht (12). Zijn werkplaats aan de Korte Dijk hield hij waarschijnlijk aan. In 1781 stond hij op de nominatie tot deken van zijn gilde benoemd te worden, hij werd echter niet gekozen (13).
In het jaar 1783 overleed zijn vrouw (14). Zij werd begraven in de Grote Kerk te Gorinchem, hetgeen enkel was weggelegd voor de gegoede burgerij. Na 1783 nam Dirk Barunet geen knechts meer aan. Waarschijnlijk stopte hij zijn werkzaamheden omstreeks dat jaar.

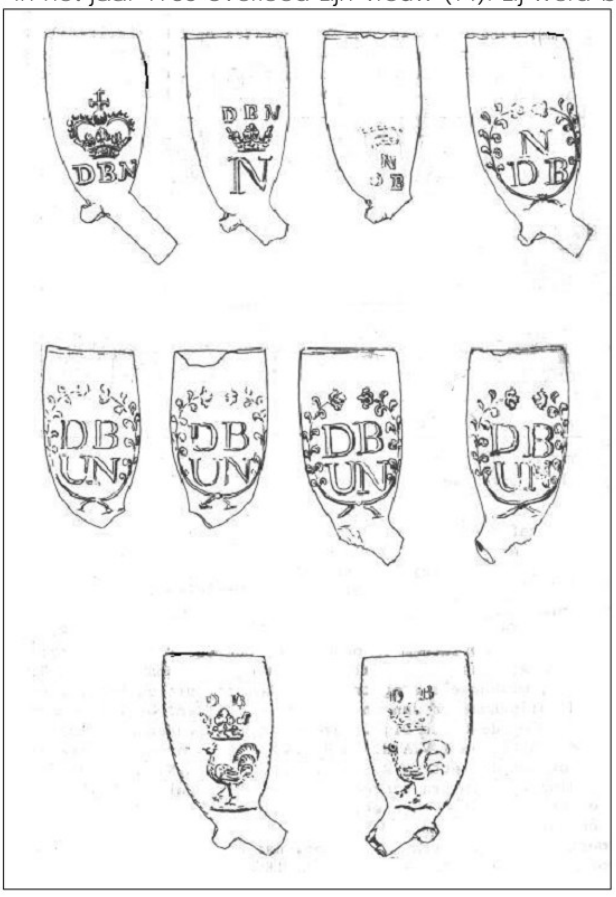

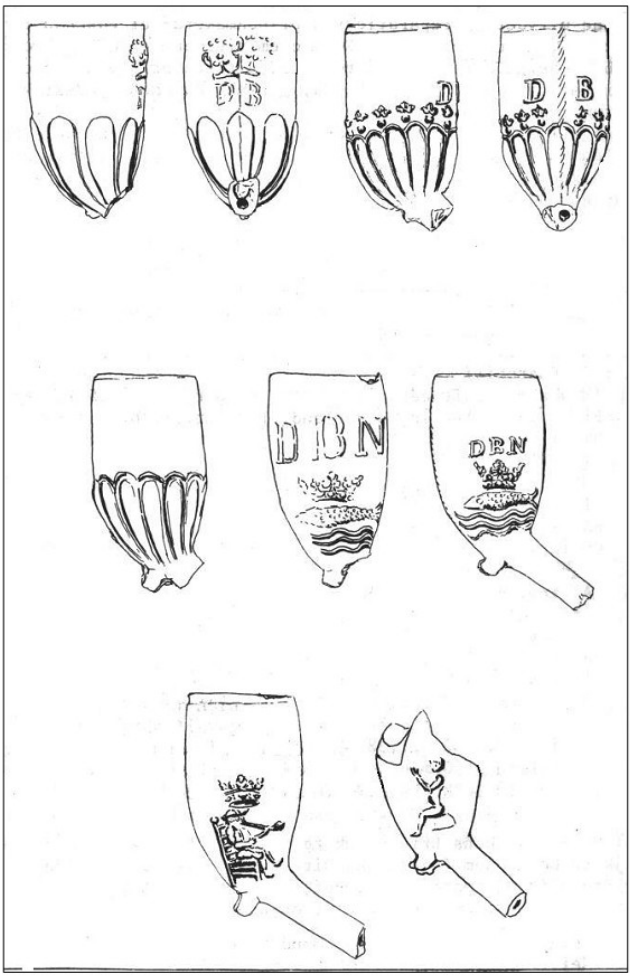

Op 13 mei 1784 verkocht hij zijn huisjes op het Kievitseiland (15). Wat er verder met zijn werkplaats aan de Korte Dijk gebeurde blijft onduidelijk. Het lijkt echter aannemelijk dat hij omstreeks dat jaar Gorinchem de rug toekeerde.

Tijmstra gaf reeds een uitgebreide beschrijving van de in 1980 gevonden merken, die hij aan de werkplaats van Dirk Barunet toeschreef. Ik wil niet in herhaling vervallen met een tweede beschrijving. Toch wil ik bij die beschrijving wel een opmerking plaatsen.
Dezelfde vindplaats die Tijmstra beschreef werd ook door R. Krielaart te Gorinchem en ondergetekende onderzocht. Hierbij werden ook, tussen de afvallagen uit de pijpenmakerij van Dirk Barunet, misbaksels aangetroffen afkomstig uit de bedrijfjes van de pijpenmakers Jan en Huibert Outheusden. Ook zij waren werkzaam op de Korte Dijk. Deze misbaksels waren herkenbaar aan de initialen IVAH. en HVAH Dirk Barunet kortte zijn naam af tot de letters DB, DBN en DBUN (zie de afbeeldingen). Tijmstra schreef al zijn misbaksels toe aan de productie van Dirk Barunet, ook welke niet van initialen voorzien waren.

Voorts merkte Tijmstra terecht op, dat Gouda o*ok* de merken "Job op de mesthoop" , "de Haan" en "de 18" voerde. Gorinchem begruikte dus ook Goudse merken. Gouda ondervond hier toch blijkbaar geen nadeel van. In 1751 maakte het Goudse gilde een eind aan de uitvoer en reparatie van pijpenmakers-gereedschap ten behoeve van andere steden. Gorinchem viel buiten dit uitvoerverbod, hetgeen te concluderen valt uit een brief, gezonden door het stadsbestuur van Gouda, gericht aan het stedelijk bestuur van Gorinchem (16).
De mogelijkheid kan bestaan, dat Gorinchemse pijpenmakers hun mallen in Gouda, bij professionele 'mallenmakers' lieten vervaardigen. Voor dit laatste is echter nog geen waterdicht bewijs gevonden.

NOTEN.

Indien niet anders aangegeven maken alle gebruikte archivalia deel uit van archieven, ondergebracht bij de Gemeentelijke Archiefdienst te Gorinchem.
DTB: Doop-, Trouw- en Begraafboeken.
RA ; Rechterlijke Archieven.
SA: Stadsarchief

1. 'Misbaksels uit een pijpenstort te Gorinchem', F.Tijmstra, Pijpelogische Kring Nederland, 1980 nr.11, blz. 14-16.
2. DTB inv.nr. 13 fol.547.
3. DTB inv.nr. 11 fol.255.
4. DTB inv.nr. 13 fol.92. .
5. DTB ~nv.nr. 1611 fol.170v.
6. RA inv.nr. 480 fol.71v.-72.
7. Christiaan Wouters, vermeld 1728-1755 was vermoedelijk gedurende geruime tijd werkzaam als pijpenmaker te Gorinchem
8. RA inv.nr. 480 fol.72v.
9. Notarieel Archief inv.nr. 4225, 11 juni 1768.
10. RA inv.nr. 392 fol.53v.
11. SA inv.nr. 5093a.
12. RA inv.nr. 497 fol.42.
13. RA inv.nr. 497 fol.60.
14. DTB inv.nr. .19 fol.67v.
15. RA inv.nr, 502 fol.38.
16. Archiefdienst Gemeente Gouda, Oud Archief inv.nr. 190 fol. 81-81v. Zie ook PKN, 1986, nr.34, blz. 46-47.

MET DANK AAN: Hans Brinkerink te Baarn (tekeningen), René van Dijk te Gorinchem (testament Dirk Barunet (9)), Rob Krielaart te Breda (vondstmateriaal), Peter von Hout te Arkel (foto) en Gerrit van Westrenen te Arkel (vondstmateriaal).
Stichting Historisch Bodemonderzoek Gorinchem en omstreken Keizerstraat 23.4201 XM Gorinchem

P.K. Smiesing, Pijpenmakers en de Bijbel

(PKN 1986, 9 (35), 59-61)

Het geloof speelde in het dagelijks leven van oNze voorouders een belangrijker rol dan tegenwoordig. In de "Gouden Eeuw" kwam dit vooral in de beeldende kunst tot uiting. Ook op tegel en dagelijkse gebruiksvoorwerpen zoals schotels, tabaksdozen en tabakspijpen werden in die tijd bijbelse voorstellingen afgebeeld. Zelfs werden er door enkele Goudse pijpenmakers bijbelse figuren, zoals Job op de mesthoop, Koning Dayid, Lam Gods en Jona als merk gekozen.

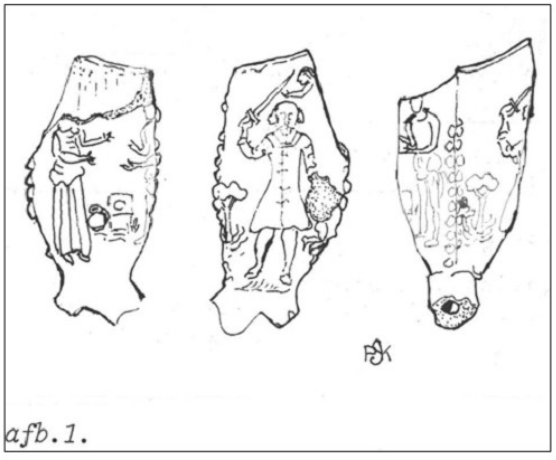
afb.1.

Zeldzaam zijn echter pijpenkoppen met complete Bijbelse voorstellingen. In Utrecht vond ik een bijna complete trechtervormige pijpenkop met op beide zijden een bijbel tafereel (afb.1) .
Op de uit ongeveer 1740 stammende pijpenkop zien we op de rechterzijde Abraham die zijn zoon Izaak wil offeren. Als hij op het punt staat zijn zoon te doden, wordt zijn mes (hier een zwaard) door een, nog net zichtbare, engel tegen gehouden. Linksonder zien we de kop van een ram met zijn horens afb.1. verward in de struiken, dat later door Abraham, in plaats van zijn zoon, geofferd zal worden. Op de linkerzijde zien we twee figuren, waarvan de figuur